

MILAN MAJTÁN

3. 5. 1934 – 30. 6. 2018

PhDr. Milan Majtán, DrSc., nestor slovenskej historickej jazykovedy a onomastiky, by tento rok oslávil 85. narodeniny. Bohužiaľ, životná púť tohto významného slovenského jazykovedca a vzácného človeka sa zavŕšila 30. júna minulého roku. Vedecké dielo Milana Majtána je známe nielen doma, ale aj v zahraničí, najmä v slovanskej jazykovednej obci. Výsledky jeho výskumu, analýz materiálu a teoretické a metodologické východiská, ku ktorým dospel, značne posunuli lingvistické poznanie dopredu a stali sa zdrojom a inšpiráciou pre ďalšie generácie.

Milan Majtán sa narodil 3. mája 1934 vo Vrútkach, ale najväčšiu časť života prežil v Bratislave. Po skončení štúdia slovenského jazyka na Vysokej škole pedagogickej v Bratislave začal vyučovať na bratislavskom gymnáziu. V roku 1961 nastúpil do Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied, kde pracoval 47 rokov. Svoju vedeckú kariéru začal v dialektologickom oddelení na rozsiahlom projekte „Atlasu slovenského jazyka“ (1. zväzok). Po obhájení dizertačnej práce s tematikou hontiansko-novohradského nárečia prešiel v r. 1965 do oddelenia dejín slovenského jazyka (dnes oddelenie dejín slovenčiny, onomastiky a etymológie), čím sa naplnila jeho túžba po dôkladnejšom poznaní, štúdiu a výskume dejín a vývinu slovenského jazyka. V roku 1984 sa

stal vedúcim oddelenia dejín slovenského jazyka a v rokoch 1995–1999 vykonával aj funkciu zástupcu riaditeľa Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV. Výsledky systematických onomastických bádání vyústili do napísania rukopisej práce „Onymické systémy. Štúdie o slovenskej toponymii“. Po jej obhájení mu bola v r. 1995 pridelená najvyššia vedecká hodnosť doktora vied (DrSc.). Svoje pedagogické schopnosti využíval popri vedeckej činnosti pri vyučovaní dejín slovenského jazyka a základov slavistiky na vtedajšej Pedagogickej fakulte v Nitre, na Pedagogickej fakulte Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Prešove a na Univerzite sv. Cyrila a Metoda v Trnave ako školiteľ diplomantov a aspirantov, neskôr doktorandov. Vďaka jeho odborným kvalitám a otcovskému prístupu vyrástla nová generácia slovenských onomastikov.

Vedecké dielo Milana Majtána je mimoriadne bohaté a prínosné predovšetkým pre slovenskú historickú jazykovedu. Po začatí pôsobenia v oddelení dejín slovenského jazyka sa M. Majtán podieľal na archívnych výskumoch, prípravných prácach a formovaní koncepcie sedemzväzkového „Historického slovníka slovenského jazyka“ (1991–2008), v ktorom sa prvý raz domácej a zahraničnej odbornej i laickej verejnosti podal pomerne podrobný obraz o rozsahu a členení slovnej zásoby jazyka slovenskej národnosti v predpisovnom období slovenčiny (11.–18. storočie). Bol jeho spoluautorom, vedúcim autorského kolektívu a vedeckým redaktorom. O vysokej kvalite tohto výnimočného slovníka svedčia aj ocenenia autorského kolektívu premiou Literárneho fondu za dielo „Historický slovník slovenského jazyka 4“ (1996), Cenou Slovenskej akadémie vied za vedeckovýskumnú prácu na 7. zväzku Historického slovníka slovenského jazyka (2009) a celého diela Cenou poroty za slovník vydaný ve Slovenské republike (2010), ktorú mu v rámci súťaže Slovník roku udelila Jednota tlumočníkú a prekladateľú (Praha).

Milan Majtán popri lexikografickej a redakčnej práci na slovníku publikoval výsledky priebežných analýz lexiky predpisovnej slovenčiny v mnohých vedeckých štúdiách a popularizačných článkoch. Podieľal sa na výbere a transliterovaní historických písomných pamiatok do všetkých troch zväzkov edície „Pramene k dejinám slovenčiny“ 1 (1992), 2 (2002), 3 (2008), ktoré obsahujú korpus žánrovo rôznorodých textov z písomnej pramennej základne Historického slovníka slovenského jazyka, a príprave do tlače ďalších historických slovenských textov.

Milan Majtán bol spoluzakladateľom a organizátorom onomastického výskumu na Slovensku a jedným z tvorcov a významným predstaviteľom slovenskej onomastickej školy. Popri prácach na Historickom slovníku slovenského jazyka sa stala centrom jeho bádateľských aktivít onomastika. Teoreticky a metodologicky vychádzal predovšetkým z teórie vlastného mena prof. V. Blanára, ktorá je založená na obsahovom chápaní vlastného mena, špecifických prízna-

koch proprií, spätosti lingvistického a onymického statusu vlastného mena a zameraná na fungovanie vlastných mien v komunikácii. Pri analýze slovenskej onymie nadviazal aj na práce ďalších slovenských lingvistov, ale trvalým vzorom nielen po odbornej, ale aj po ľudskej stránke mu bol predovšetkým prof. Vladimír Šmilauer. Napriek tomu, že sa M. Majtán venoval prevažne toponomastike a antroponomastike, v rámci slovenskej lingvistiky položil základy alebo prispel k rozvoju každej onomastickej disciplíny.

Na plánovaní a riadení systematického výskumu slovenskej onymie sa podieľal ako tajomník, neskôr dlhoročný predseda a člen predsedníctva Slovenskej onomastickej komisie, člen predsedníctva Onomastickej komisie ČSAV a člen Medzinárodnej komisie pre slovanskú onomastiku pri Medzinárodnom komitáte slavistov. Aktívne sa zúčastňoval na príprave „Slovanského onomastického atlasu“ a je spoluautorom práce o štruktúrnych typoch slovanských miestnych názvov „Slawischer onomastischer Atlas. Die Strukturtypen der slawischen Ortsnamen“ (1988). Svoje organizačné schopnosti využil aj pri usporadúvaní slovenských onomastických konferencií, kolokvií a seminárov. Edítorsky sa podieľal na dvanástich zborníkoch zo slovenských onomastických konferencií.

Publikácie doktora M. Majtána nedisponovali vždy iba čisto vedeckým rozmerom, ale mali aj širšie spoločenské využitie. Praktická príručka „Názvy obcí na Slovensku za ostatných dvesto rokov“ (1972) a jej aktualizovaná verzia „Názvy obcí Slovenskej republiky. Vývin v rokoch 1773–1997“ (1998) zachytáva mimoriadne pestrý vývin názvov obcí na Slovensku počas predchádzajúcich dvoch storočí, ktorý bol spôsobený situáciou v mnohonárodnostnom Uhorsku, ďalšími osudmi Slovenska a inými okolnosťami. M. Majtán je aj spoluautorom knižky „Zeměpisná jména Československa“ (1982), do ktorej vypracoval výklady zemepisných názvov z územia Slovenska (31 % hesiel z celkového počtu). Pod vedením M. Majtána sa uskutočnil výskum terénnych názvov (anojkoným) pomocou súpisovej akcie z celého územia Slovenska. Zozbieralo sa približne 250 000 názvov, ktoré sa predbežne spracovali do dvoch tradičných lístkových kartoték (podľa abecedy a podľa okresov a obcí), heslára a viac ako 300 pracovných máp s úplnou sieťou pre „Atlas slovenských terénnych názvov“. V niekoľkých štúdiách a článkoch M. Majtán analyzoval jednotlivé slová, slovné základy, odvodené slová, slovné čeľade, významové skupiny a štruktúrne typy, ktoré napokon zhrnul v monografii „Z lexiky slovenskej toponymie“ (1996). Napriek odchodu do dôchodku aj naďalej nezištne pomáhal cennými radami a redakčnými pripomienkami pri budovaní koncepcie a koncipovaní hesiel digitálneho i klasického knižného slovníka apelatívnej a propriálnej lexiky slovenských a do slovenčiny adaptovaných terénnych názvov, na ktorom sa v súčasnosti pracuje v oddelení dejín slovenského jazyka, onomastiky a etymológie Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV.

Milan Majtán bol zakladateľom a hybnou silou projektu zameraného na výskum a spracovanie slovenskej hydronymie jednotlivých povodí veľkých tokov v rámci projektu Hydronymia Slovaciae, ktorý vychádza z metodických princípov medzinárodného projektu výskumu tečúcich a stojatých vôd Hydronymia Europaea. Základné tézy tohto projektu publikoval v štúdiách „Projekt a zásady spracovania Hydronymie Slovenska“ (1985) a „Slovanská hydronymia v slovanskom kontexte“ (1987). Za metodologické východisko systematického výskumu slovenskej hydronymie sa považuje aj monografická práca Milana Majtána a Kazimierza Rymuta „Hydronimia dorzecza Orawy“ z roku 1985. V roku 2006 vyšlo nové vydanie, ktoré autori prepracovali podľa zásad tohto projektu. Milan Majtán v spoluautorstve s Kazimierzom Rymutom publikoval ďalší hydronomastikon „Gewässernamen im Flussgebiet des Dunajec (Nazwy wodne dorzecza Dunajca)“ (1998) a spoločne s Pavlom Žigom vydal „Hydronymiu povodia Ipľa“ (1999). Vďaka vysokým odborným kvalitám M. Majtána, jeho zanietenosti pre systematické spracovanie slovenskej hydronymie a schopnosti motivovať našiel tento projekt svojich pokračovateľov. Doposiaľ sa pod jeho odborným vedením spracovala hydronymia približne z 80% územia Slovenska. Dr. Majtán oceňoval najmä kvalitu vedeckej práce kolegov z Pedagogickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave, predovšetkým vyzdvihoval vysokú úroveň hydronomastikonov Juraja Hladkého.

S výskumom slovenských terénnych názvov a s ich používaním v kartografickej praxi súvisí aj problematika štandardizácie geografického názvoslovnia. Milan Majtán ako člen Názvoslovnej komisie Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, člen a v rokoch 1992–2001 aj predseda Názvoslovnej komisie Slovenského úradu geodézie a kartografie (neskôr Úradu geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky) a ako predseda Subkomisie pre geografické názvy na území Slovenska je spoluautorom niekoľkých neperiodických názvoslovných publikácií so štandardizovanými názvami, ktoré sú určené pre odbornú i širokú verejnosť. Participoval na prípravách štvorzväzkovej publikácie „Geografické názvoslovie Základnej mapy ČSSR 1 : 50 000 z územia Slovenskej socialistickej republiky“ podľa krajov (1976–1981) a na vyše päťdesiatich publikáciách so štandardizovanými názvami zo Základnej mapy ČSSR v mierke 1 : 10 000 z celého územia Slovenska podľa okresov (1983–2000). Podieľal sa aj na publikáciách so štandardizovanými názvami vrchov, dolín, jaskýň, chránených území, hradov a zámkov, katastrálnych území, vodných tokov a vodných plôch (povodie Bodrogu a Tisy), so štandardizovanými staršími názvami obcí z územia Slovenskej republiky v rozsahu mapy s mierkou 1 : 50 000, so vžitými slovenskými názvami (exonymami) riek a vodných plôch, miest, štátov a krajín sveta, názvov útvarov horizontálneho členenia zemskeho povrchu, názvov mimozemských objektov a geografických objektov ležiacich mimo územia SR a v neposlednom

rade na návodoch na používanie štandardizovaných geografických názvov „Toponymický návod na používanie geografických názvov z územia ČSSR“ (1987) a piatich vydaniach „Toponymického návodu pre vydavateľov kartografických a iných diel“. Za obrovské zásluhy na poli štandardizácie geografického názvoslovvia získal titul Najlepší pracovník rezortu Slovenského úradu geodézie a kartografie.

V oblasti antroponomastiky sa M. Majtán zamerával na výskum vzniku a vývinu pomenovacej sústavy osobných mien na slovenskom území a na popularizáciu výsledkov svojich výskumov. V spoluautorstve s M. Považajom publikoval príručku o rodných (krstných) menách, ktorá vyšla v niekoľkých vydaniach pod názvami „Meno pre naše dieťa“ (1983, 1985, 1993) a „Vyberte si meno pre svoje dieťa“ (1998). Táto populárna publikácia neslúži iba rodičom na inšpiráciu pri výbere mena pre svojho potomka, ale oboznamuje odbornú i širšiu verejnosť s pôvodom rodných (krstných) mien, s vývinom pomenovacej sústavy na území Slovenska a s priezviskami, ktoré sa utvorili z rodných (krstných) mien. Dodnes je smerodajnou pomôckou matrikárom pri zápise mien, pretože obsahuje zoznam slovenských úradných podôb rodných mien schválených Ministerstvom vnútra SR.

V monografii „Naše priezviská“ (2014, 2018) M. Majtán popularizačným spôsobom vysvetlil vznik a vývin priezvisk na slovenskom území od prímen a prídomkov až po dnešné dedičné priezviská. Charakterizoval motivačnú, obsahovú, gramatickú a slovotvornú stránku priezvisk, pričom neobišiel ani problematiku prechýľovania ženských priezvisk. V rámci tejto monografie a publikácie „Turzovské priezviská“ (2011) napísal aj časť o pôvode a motivácii vzniku priezvisk obyvateľov Turzovky. Do publikácie „Príručka ku genealogickému výskumu na Slovensku a v slovacikálnom zahraničí“ (2004) vypracoval kapitolu o tom, ako treba postupovať pri výklade pôvodného významu priezviska.

Dr. Majtán venoval množstvo príspevkov toponymickej lexike a vysvetľovaniu pôvodu jednotlivých priezvisk, ale zaoberal sa aj zoonymiou, urbanonymi, chrématonymi, literárnou onymiou a využitiu vlastných mien pri vyučovaní dejín slovenského jazyka. Jednou z tém jeho štúdií je problematika onomastickej terminológie. Vypracoval klasifikáciu terminologickej sústavy chrématonym a charakterizoval niektoré taxonomické termíny z antroponomastiky a toponomastiky. Jeho návrhy a poznámky významne ovplyvnili kreovanie zásad a koncepcie pripravovaného projektu Slovenskej onomastickej komisie, ktorý je zameraný na spracovanie slovenskej onomastickej terminológie. V spolupráci s V. Blanárom napísal kapitoly o slovenskej onomastike do slavistickej encyklopédie „Słowiańska onomastyka I, II“ (2002, 2003) a pre študijné účely pripravil s Michalom Blichom vysokoškolské učebnice „Metodika výskumu vlastných mien“ (1975) a „Úvod do onomastiky“ (1986).

Milan Majtán pravidelne hovoril o slovenskom onomastickom výskume na konferenciách a písal o ňom na stránkach lingvistických, najmä slovenských a českých, ale aj iných zahraničných onomastických časopisoch, napr. v medzinárodnom časopise „Onoma“, v poľskom časopise „Onomastica“, v nemecko-poľskom časopise „Onomastica Slavogermanica“ i v chorvátskom časopise „Folia Onomastica Croatica“ (predtým „Onomastica Jugoslavica“). Veľmi rád sa zúčastňoval poľských onomastických konferencií a s poľskými kolegami mal trvalé pracovné a priateľské vzťahy, čoho dôkazom sú aj uvedené spoločné monografie s prof. Kazimierzom Rymutom. V zborníkoch z poľských onomastických konferencií možno nájsť napríklad jeho príspevky „Gramatická stránka vlastného mena“ (V Ogólnopolska Konferencja Onomastyczna, 1988), „Kodifikácia spisovného jazyka a štararizovanie vlastných mien“ (Onomastyka w dydaktyce szkolnej i społecznej. Materiały z VI Konferencji Onomastycznej, 1988) či štúdiu „Spracovanie lexiky slovenských terénnych názvov“ (Geografia nazewnacza. Materiały z VII Konferencji Komisji Onomastyki Słowiańskiej przy Międzynarodowym Komitecie Sławistów i II. posiedzenie Komisji Onomastycznej Komitetu Językoznawstwa PAN, 1983), ktorá obsahuje návrh koncepcie lexikografického a areálového spracovania terénnych názvov. V časopise „Onomastica“ okrem správ o stave slovenskej onomastiky a o slovenských onomastických konferenciách publikoval aj štúdie „Z najstarších slovenských mien“ (1977) a „Zložené slovanské osobné mená v slovenskej toponymii“ (1997).

Organizačné schopnosti prejavil M. Majtán aj v iných funkciách. V rokoch 1971–1972 bol tajomníkom Združenia slovenských jazykovedcov pri SAV a v rokoch 1972–1976 vedeckým tajomníkom Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV. Pracoval v Ústrednej jazykovej rade Ministerstva kultúry SR a v Komisii pre obhajoby doktorských dizertačných prác vo vednom odbore slovenský jazyk. Desať rokov (1983–1992) bol členom redakčnej rady českého časopisu „Onomastický zpravodaj“ (v minulosti „Zpravodaj Místopisné komise ČSAV“, dnes „Acta onomastica“), pričom od roku 2012 bol členom novoutvorenej medzinárodnej redakčnej rady časopisu „Acta onomastica“. Od roku 1986 bol členom redakčnej rady časopisu Slovenská reč a jeho rukou ako recenzenta prešli takmer všetky príspevky z onomastiky a vývinu slovenčiny.

Za vedeckú prácu bol M. Majtán odmenený viacerými ďalšími cenami. V roku 1984 mu bola udelená Strieborná čestná plaketa Ľudovíta Štúra za zásluhy v spoločenských vedách, Čestná medaila Mateja Bela za zásluhy v historických vedách, v roku 1998 sa stal držiteľom Ceny Slovenskej akadémie vied za vedecko-popularizačnú činnosť a v roku 1999 Zlatej čestnej plakety Ľudovíta Štúra za zásluhy v spoločenských vedách. Titul Významná osobnosť Slovenskej akadémie vied dostal v roku 2004. V roku 2005 obdržal Cenu mesta Vrútky za celoživotné dielo. Cena Slovenskej akadémie vied za vedecko-popularizačnú

a vzdelávaciu činnosť mu bola udelená v roku 1988 a v roku 2014 pri príležitosti životného jubilea. Jedno z najvyšších štátnych vyznamenaní Pribinov kríž II. triedy za významné zásluhy o kultúrny rozvoj Slovenskej republiky získal v roku 2008.

Vďaka mimoriadnej pracovitosti, trpezlivosti pri štúdiu archívnych materiálov a vedeckému oduševneniu dosahujú práce PhDr. Milana Majtána, DrSc., vysoké vedecké kvality. Kolegovia, priatelia a študenti si ho však cenili aj pre jeho ľudský rozmer, priateľský prístup, dobrosrdečnosť, pochopenie pre každého, kto potreboval poradiť, a ochotu nezištne vysvetľovať a rozdávať svoje vedomosti a skúsenosti. Opustila nás významná vedecká osobnosť a múdry učiteľ. Oстане však naďalej žiť nielen v spomienkach blízkych a kolegov, ale aj vo svojom vedeckom diele, ktoré je hodné nasledovania a rozvíjania a navždy bude tvoriť jeden zo základných pilierov slovenskej onomastickej školy.

Iveta Valentová

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV